

Аннотация

В статье рассмотрена практика трансформации городских промышленных территорий на примере разработанных и разрабатываемых детальных планов территорий для г. Киева, на основании чего выделены основные этапы трансформации и обозначены возникающие при этом проблемы.

Ключевые слова: трансформация городских промышленных территорий, этапы деструктуризации городских промышленных образований, детальный план территории.

Annotation

The article describes the practice of the transformation of city industrial areas on the example of the developed and developing Detailed Plans Of Territory for the city of Kyiv, on the basis of what the main stages of transformation are defined and arising issues are brought out.

Keywords: transformation of city industrial areas, stages of deconstructurizing of city industrial formations, Detailed Plan Of Territory.

УДК 711.1

Й. М. Голик *к.т.н., доцент,*
Д. І. Кайнц,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

**ЕВОЛЮЦІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПЛАНУВАЛЬНИХ
ФОРМ МІСТОУТВОРЕННЯ**
(на прикладі поселень Закарпаття)

Анотація: проводиться аналіз класичних гіпотез формування функціонально-планувальних форм поселень. Досліджені і пророблені основні вчення в галузі форм поселень, на основі яких досліджуються форми поселень Закарпаття у специфічних умовах.

Ключові слова: містоутворююча функція, форми, періоди, місто утворення.

Місто історично формувалося як територія зосередження влади, ремесла, торгівлі і культури. Пізніше місто ставало осередком промислового виробництва. Формування його планувальної структури і архітектурного образу було втілення і відображення його соціальної та економічної значущості. Поняття «містоутворююча» функція визначається таким чином: «Якщо, люди

об'єднуючись створюють поселення міського типу, тоді вони якомога краще здійснюють види своєї діяльності. Такі види діяльності і утворюють функції міста, а зміст його існування – це форма, в якій місто буде представлене перед світом. Роботи, які проводяться в інтересах громадян даного міста, для задоволення їх внутрішніх потреб не піднімаються до рівня функцій, які обумовлюють виникнення міста. Рахуємо функціями таку діяльність, яка оправдовує його існування і розвиток, забезпечує необхідні ресурси для життя.

Історія містобудування доводить, що від перших укріплених поселень до сучасного міста, будь-які зміни виробничих, торгових, соціальних і культурних функцій призводять до розквіту чи занепаду міста, зростання чи скорочення його території.

Зміна містоутворюючих функцій проходить не тільки в часі, але і в просторі. Міста пов'язані між собою дорогами утворюють між собою каркас розселення. Міста і аграрні поселення, хоч і взаємопов'язані, але мають цілком різні функції. Проте і у них всіх присутній не тільки масштаб віддалі і простору, але і масштаб часу. В місті ритм життя і діяльності будується згідно добового графіку, а в сільській місцевості - по сезонному графіку, який залежить від річних циклів землеробства і тваринництва.

Зростання міста приходить, як за рахунок природного приросту, так і за рахунок міграційних процесів. Разом із тим проходить розвиток містоутворюючих функцій і в аграрних поселеннях, причому деякі із них мають тенденцію поступового перетворення в місто.

Це є основні риси складного явища урбанізації в її містобудівному аспекті.

Як відомо, просторовий розвиток міста залежно від його функцій можна привести до таких планувальних форм:

- компактної – ущільнення і переродження міського середовища, нарощування забудови до верху без суттєвої зміни площі міста;
- еобмеженої – розширення меж міста шляхом освоєння і приєднання прилеглих територій міста;
- групова – (для Закарпаття притаманна хуторна) розвиток нових поселень в зоні впливу міста.

В різні історичні періоди, в Закарпатті, всі вказані форми містоутворення завжди існували одночасно у взаємодії. Їх співвідношення завжди постійно змінювалися, визначаючи композиційно-морфологічну характеристику міста, але свою особливу для кожного періоду розвитку.

Компактна форма планує характерна для давніх і середньовічних міст (Ужгород, Мукачево, Берегово Іршава, Свалява, Хуст), територіальний

розвиток яких міг стримуватися їх оборонною функцією, рівнинним рельєфом, торговими шляхами перетинами, тощо.

Компактний розвиток мали міста у яких оборонна функція була в жорстких межах і яку необхідно було долати в процесі зростання міста. Територіальний розвиток Ужгорода можна поділити на такі періоди:

Таблиця 1.

Періоди	межі міста	Площа
XII –XУ ст.	Замкова гора	близько 2 га
XУ-XУІІІ ст.	Замкова гора + території правобережжя - торгова площа, вулиці у підніжжя гори	близько 5-6 га
XУІІІ- XIXст.	Замкова гора, території правобережжя - торгова площа, вулиці у підніжжя гори + розбудова лівого берегу – площа, набережні річки	близько 1500 га
XX ст.	Замкова гора, території правобережжя - торгова площа, вулиці у підніжжя гори + розбудова лівого берегу – площа, набережні річки + формування планувальної структури	близько 4000 га

У XIX ст. поселення Закарпаття уже були об'єднані залізницями, вздовж яких формувалися поселення, а саме промислові передмістя, робочі поселення лісівників, нові містечка. Хаотичний і необмежений розвиток міст привів до перевантаження центрів міст та відсутності зв'язків із периферійними районами. Криза стихійного зростання міста відобразилася на аналітичних роботах теоретиків-урбаністів.

Наприклад, І. Кооль, досліджуючи розвиток міст, встановив концентричні зони рівноцінності міського простору залежно від віддаленості по відношенню до центру міста у горизонтальному і вертикальному напрямках. Таке твердження справедливе для міст різних періодів формування. Е. Берджес досліджував феноменальне швидке зростання Чикаго в XIX ст. Це зростання характеризувалося стихійним концентричним освоєнням території і чергуванням контрастних зон сегрегації окремих етнічних груп, які мігрували незалежно від прямокутного планування.

Патрик Гедес на поч. XX ст. проаналізував стихійне зростання і деградацію нових промислових міст Великобританії, які розвивалися вздовж залізниць і берегів річок, ставали аморфним накопиченням кварталів, а їх центри, які переущільнювались ставали тісними і неупорядкованими нетрями.

Уявлення про значення міста, залежно від функцій, які виконує місто бачимо на хронограмі розвитку міста Ужгорода, Хуста, Мукачева (Рис.1).

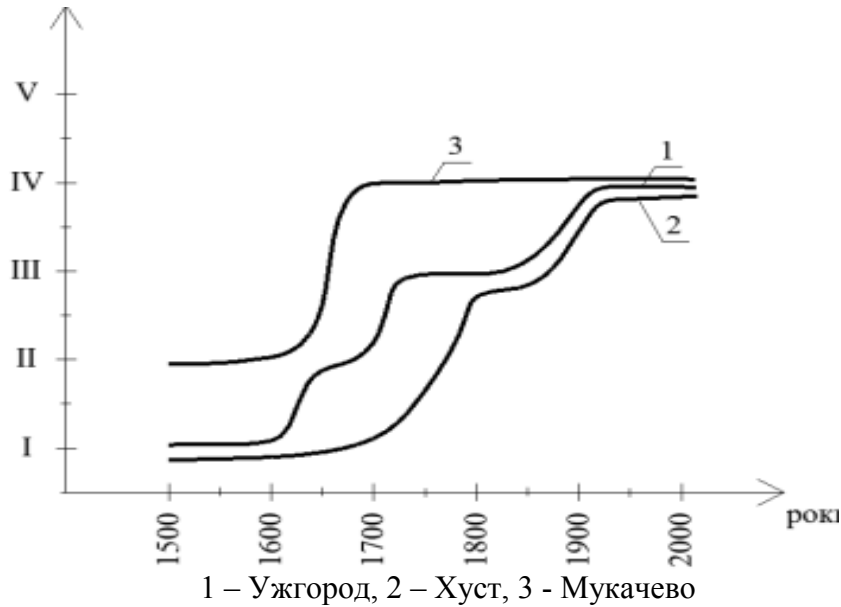

Рис.1. Хронограма розвитку міста Ужгорода, Хуста, Мукачеве.

Якщо порівнювати форми розвитку міст Ужгорода, Хуста і Мукачеве, то побачимо, що форми функціонально-планувальних структур Ужгорода і Хуста є подібними. Їх розвиток прямо пропорціонально залежав від замкової гори, де започатковувалося місто, згідно хронологічних періодів. А форма функціонально-планувальної структури Мукачеве не залежала від замкової гори, вона розвивалася незалежно від неї.

Групова форма місто утворення домінує у сучасних умовах інтенсивної урбанізації. Сучасне велике місто фактично охоплює групу міст, які складають єдину систему районного планування. Групове місто утворення має дві основні форми – це поліцентрична «конурбація» і моноцентрична «агломерація». П.Геддес дав характеристику рівновазі міст в процесі розвитку і закріплення транспортних зв'язків між ними: «Межа розвитку сучасного міста – це поїздка тривалістю в одну годину. Збільшення швидкості пересування веде до того, що кожна конурбація зростає і розширюється. Сусідні міста з'єднуються залізницями і вулицями, в той же час відкриті простори, які недавно служили легеньми для життя міста стають понівеченими у всіх напрямках.

На відміну від конурбації, агломерація – це єдиний містобудівний організм, окремі частини якого – крупне центральне ядро, а мілкі супутники – не можуть існувати незалежно, без функціонального і просторового взаємозв'язку. Агломерація поділяється на три концентричні зони – центральну, середню, зовнішню, в яких доля міського населення відповідно становить – 90%, 70% і 50%. Агломеративні (або урбанізовані) зони в Закарпатті можна простежити в зоні впливу Ужгорода та Мукачеве. Вони були визначені на основі їх головних ознак – ступеню концентрації поселень.

Як правило, оптимальний шлях розвитку міста проходить між двома планувальними формами: континуальною та дискретною. Концепція Ле Корбюзьє «Три форми розселення» - це дискретна система районного планування, в якій кожна із трьох форм розселення має своє призначення:

- об'єкти сільськогосподарського виробництва – пішохідна доступність яких до 4 км і між ними технічні центри полів із віддаллю між ними 50 км;
- лінійне місто промислового виробництва – сформоване вздовж магістралей, берегу річки, межигір'я, тощо;
- радіально-концентричне місто матеріального і духовного обміну – торгівлі, науки, культури, тощо.

К. Доксіадіс вважав, що міста в майбутньому будуть охоплювати всю планету, тобто будуть глобальними. Він вважав, що місто Екуменополіс – це єдине неперервне місто із населенням до 3 млрд. осіб. Міські території покривають не менше 5% населеної суші, формуючись полосами вздовж морських, океанічних і річкових берегів. Таке бачення теоретично вимальовує тенденції містоутворення в умовах інтенсивної урбанізації. При цьому в середовищі міста залишаються ніби пори із рештками природи і аграрними територіями. Така «пориста» форма містоутворення приваблює можливість інтенсивної урбанізації. В свою чергу вона є і небезпечною, тим що розчленує природу і призведе до екологічного дисбалансу.

Е.Говард також підтримував ідею «суцільного» міста. Він побудував схематичне його вираження, де вважав, що треба створити групу озелених міст із містом-центром населення якого не більше 60 тис. люд. і декількома містами-садами по 30 тис. люд. Віддаль між містами – біля 4 км.

Утопічні схеми Е. Глойдена «Велике місто», представляла собою конурбацію, яка мала складатися із міст по 100 тис. люд. в кожному. Всі вони мали круглу форму плану із однаковими радіусами доступності 1200 м. і мінімальною віддаллю між ними 500 м.

Ідеї Е.Говарда і Е. Глойдена для міст карпатського регіону ніколи не могли бути застосовані, із-за відсутності великих і значних міст.

Теоретична схема розселення В.Кристаллера заснована на складній ієрархії поселень, які склалися із п'яти рівнів – від малого аграрного поселення до великого міста. Відповідно зони впливу кожного із них мають радіуси від 4 до 40 км. залежно від величини міста і його місця розташування в районному плануванні.

Якщо далі аналізувати теоретичні дослідження, які стосуються функціональних особливостей композиції генерального плану міста, можемо побачити розробки вчених в цьому напрямку уже XIX – XX ст.

Наприклад, першим прихильником функціональної містобудівної композиції можна рахувати К. Леду, який створив проект невеликого міста Шо навколо архітектурної доміанти – «Королівські солеварні». Це зумовило побудувати компактний функціонально-просторовий план круглої форми.

Далі, на межі XIX – XX ст. Е.Говард створив ідеальний образ міста-саду круглої форми плану, а пояс промислових підприємств і окружна залізниця служили межею міста, виконуючи функцію середньовічних кріпосних стін.

Уже на початку XX ст. Т.Гаренье ідеальний образ нового «індустріального міста», який мав чітко виражені функції – житло, робота, відпочинок і транспорт. Експериментально-академічний проект, розроблений Т.Гаренье передбачив декларацію «Інтернаціональний конгрес нової архітектури», в якій визначалися функції, а саме: «Містобудування – це організація функцій громадського життя, які застосовуються для всі типів поселень. Містобудування не може бути обумовлене естетичними претензіями - його суть охоплює чотири функції: житло, робота, відпочинок і транспорт. Притому остання функція об'єднує перші три.» Саме декларація «Інтернаціональний конгрес нової архітектури» є основою для так званої «Афінської хартії», яка визначила розвиток сучасного містобудування.

Наприклад, не реалізований проект міста Ле Корбюзье, в Алжирі, членами декларації був проголошений найвищим вираженням Афінської хартії. Саме в цьому проекті внутрішні функції міста були розміщені із повною відповідністю їх призначенню і природним умовам:

- група багатоповерхових будівель побудована на пілонах і займала схил, який мав форму амфітеатра та композиційно домінувала над містом, а котедж на забудова сформована на березі ріки;
- громадський центр і місця відпочинку розміщені на високому плато над морем;
- транспортні і пішохідні шляхи зв'язували в єдину систему архітектурну композицію міста.

Окремі функціональні зони були сформовані так, щоб з часом вони могли розвиватися незалежно на прилеглих територіях. Відокремлення функціональних зон, яке визначила «Афінська хартія», не треба сприймати за догму. В малих містах можливе поєднання промислових, комунальних і складських зон із лініями зовнішнього транспорту. Деякі нешкідливі виробництва можуть поєднуватися із житлом і зонами відпочинку. Прикладом можуть бути міста Закарпаття.

Ідеї та вчення, Е.Говарда, Т. Гаренье, В. Кристаллера та інших, щодо формування і розвитку форм поселень, дають змогу зрозуміти глибинні

процеси та умови. А саме: історичні основи і традиції, складний рельєф, містобудівні, соціально-економічні та політичні чинники.

Література

1. Ж.Боже-Гарньє, Очерки по географии городов. –М.: 1967 г. с. 104, 105.
2. Голик Й.М. «Містобудівний розвиток Ужгорода в системі регіонального розселення». Канд. десерт. – К.: КНУБА, 2004 р. – 198 с.
3. Косицкий Я.В., Благовидов Н.Г. «Основы теории планировки и застройки городов» - М.: «Архитектура – С», - 2007. – 76 с., ил.

Аннотация

В статье проводится анализ классических гипотез формирования функционально-планировочных форм поселений. Исследованы и проработаны основные учения в области форм поселений, на основе которых исследуются формы поселений Закарпатья в специфических условиях.

Ключевые слова: градообразующая функция, формы, периоды, градообразования

Annotation

The article analyzes the classical hypotheses of functional forms and planning of settlements. Realized basic research and teaching in the field of settlements forms on which forms of settlements of Transcarpathia are investigated in specific circumstances.

Keywords: urban development function, form, periods, city formation.

УДК 711.45

*к.арх. О. С. Зубричев, Т. О. Муха,
Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка*

ПРО ФОРМУВАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ УТВОРЕНЬ В УМОВАХ ІСТОРИЧНОЇ ЗОНИ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Анотація: розглянуті основні напрямки формування рекреаційних утворень в умовах історичної зони населених пунктів, виявлені заходи, що забезпечують цілісність історичного середовища в умовах розвитку історичного населеного пункту.

Ключові слова: рекреаційні утворення, історична середовище, історико-генетичний аналіз.

Вступ. Стан історичної частини населених пунктів України характеризується наявністю таких тенденцій, як відродження і розвиток